

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Astrid Ehlersson

Barnmisshandel

En rättsfallsstudie rörande straffmätning

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Sacharias Votinius

Termin: VT2013

Innehåll

INNEHÅLL

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1. INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte	4
1.3 Frågeställningar	5
1.4 Avgränsningar	5
1.5 Disposition	6
1.6 Metod och material	6
1.7 Forskningsläge	7
2. RÄTTSLIG REGLERING	8
2.1 Barnmisshandel och barns rätt till skydd	8
2.1.1 6 kap. 1 § FB, Förbudet mot barnaga	8
2.1.2 3 kap. 5 § BrB, Misshandel	9
2.1.3 FN:s barnkonvention	10
2.2 Straffmätning	10
2.2.1 29 kap. 1 § BrB, Allmänt om straffmätning	10
2.2.2 29 kap. 2 § BrB, Försvårande omständigheter	11
2.2.2.1 Punkt 2, Stor hänsynslöshet	13
2.2.2.2 Punkt 3, Utnyttjande av skyddslös ställning	13
2.2.2.3 Punkt 4, utnyttjande av förtroendeställning	13
2.2.2.4 Punkt 8, Närståendes brott mot barns trygghet	14
2.2.3 29 kap. 3 § BrB, Förmildrande omständigheter	14
3. DOMSTOLSPRAXIS	16
3.1 "Befogade" tillrättavisningar	16
3.2 Försvårande att brott begåtts mot barn	19
4. ANALYS OCH SLUTSATS	22
4.1 Den rättsliga regleringen	22

4.2	Straffmätningen i de granskade rättsfallen	22
4.2.1	Omständigheten att brott begåtts mot barn	23
4.2.2	Försvårande omständigheter	24
4.2.3	Förmildrande omständigheter	24
4.2.4	Förenligheten med gällande rätt	25
4.3	Slutsats	26
4.4	Avslutande kommentarer	27
BILAGA 1		28
BILAGA 2		29
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING		30
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING		32

Summary

This essay studies the application of law in cases of physical abuse of children. The aim is to investigate how Swedish courts apply the rules about the meting out of punishment and if the use is compatible with the legislators intent. Nine cases regarding assault and battery are examined in the report: six cases of petty offense and three of the normal degree. In all cases, someone close to the child has been the offender. The main issue of the essay is: what meaning has the fact that the crime was committed against a child for the meting out of punishment?

To answer this question the legal regulations concerning child abuse, punishment, and children's rights to protection are presented. All forms of violence against children are prohibited by 6:1 of the Children and Parents Code, although criminal liability only arises in cases that fulfill the necessary prerequisites in 3:5 of the Criminal Code. By 29:2 of the Criminal Code it is laid down that the circumstance that a crime is directed against a child should be taken into account as aggravating for the punishment. From the examined cases it can be concluded that the courts are taking this fact into account primarily in cases of physical abuse of younger children. These types of cases are also prone to result in stricter punishments.

Another issue presented is if there are any mitigating or aggravating circumstances that are typically used by the court in cases regarding child abuse. Of the studied cases it can be concluded that conditions such as the victim being a child, that the offence was committed in the home, and that the perpetrator is someone who is responsible for the care of the child are examples of aggravating circumstances. Mitigating factors are usually those which can be connected to unruly and/or undesirable behavior from the child.

In conclusion we see that the legislator considers physical abuse of children, particularly when the offender is a relative, as more severe than other types of assault. This is expressed by the content of the regulation in 29:2 of the Criminal Code. From the case study it can be concluded that the Swedish courts correctly applies the regulations about the meting out of punishment but overlooks the rules about protection of children to a larger extent than intended by the legislator.

Sammanfattning

Detta arbete studerar svenska domstolars rättstillämpning vid fysiskt våld riktat mot barn. Syftet är att undersöka hur straffmätning i barnmisshandelsmål går till. Nio rättsfall rörande misshandel behandlas i arbetet: sex fall av ringa misshandel och tre av normalgraden. I samtliga fall har någon närstående till barnet varit gärningsperson. Den huvudsakliga frågeställningen är: vilken betydelse har det vid straffmätningen att ett brott begåtts just mot barn?

För att besvara frågan redogörs för rättsliga regleringar om barns rätt till skydd, barnmisshandel och straffmätning. All typ av våld mot barn är förbjudet enligt 6:1 FB. Straffansvar följer dock enbart för gärningar som uppfyller rekvisiten för misshandel i 3:5 BrB. Av 29:2 BrB framgår att om ett brott riktats mot barn ska det beaktas som försvårande vid straffmätningen. Av rättsfallsstudien konstateras att den omständigheten främst beaktas vid misshandel av små barn. I sådana fall har strängare straff även utdömts i större utsträckning.

En kompletterande fråga som ställs är om några typiska förmildrande respektive försvårande omständigheter används i rättsfall rörande barnmisshandel? Typiska försvårande omständigheter tycks vara att brottsoffret är ett barn, att brottet begåtts i hemmet och att gärningspersonen är någon som ska stå för barnets vård. Typiska förmildrande omständigheter är ofta sådana som tar utgångspunkt i att barnet agerat besvärligt eller oönskat.

Slutsatser som kan dras är att lagstiftaren ser allvarigare på misshandel mot barn, särskild då brott begås av närstående, än på övrig misshandel. Detta uttrycks genom att omständigheten att brott utförts mot barn på flera sätt kan beaktas som försvårande vid straffmätningen enligt 29:2 BrB. Av rättsfallsstudien kan dras som slutsats att domstolen tillämpar reglerna om straffmätning på ett korrekt sätt men att de allmänna reglerna om skydd av barn förbises i större utsträckning än vad lagstiftaren verkar ha avsett.

Förkortningar

1:1 (osv.)	Lagrum (kapitel:paragraf)
BrB	Brottsbalk (1962:700)
Barnkonventionen	FN:s konvention om barnets rättigheter
FB	Föräldrabalken (1949:381)
FN	Förenta nationerna
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv, avdelning 1
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från hovrätterna
TR	Tingsrätten
Uppl.	Upplaga

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Synen på våld mot barn har i Sverige under 1900-talet förändrats genomgripande. Aga, dvs. ”kroppslig bestraffning av minderåriga eller underlydande i uppfostringssyfte”¹, har varit en tillåten och till och med påbjuden uppfostringsmetod före 1969 då den ströks från FB.² Genom strykningen blev BrB:s regler om misshandel tillämpliga även för aga av barn.³ Osäkerhet om agaförbudet kom snart att uppstå då de lindrigaste fallen av barnaga inte nådde upp till rekvisiten för ringa misshandel och strykningen inte hade ersatts av något uttryckligt förbud. Det dröjde dock fram till 1979 innan Sverige, som första land i världen, införde ett uttryckligt förbud i FB mot barnaga i hemmen. Förbudet, som idag återfinns i 6 kap. 1 § FB, stadgar att barn inte får utsättas för någon kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.⁴ Motivet bakom förbudet var uppfattningen om att all kroppslig bestraffning medför fara för barns harmoniska utveckling. Förbudet skulle därför tydliggöra att aga som uppfostringsmetod inte längre accepterades. Även förbud mot psykisk misshandel innefattades av bestämmelsen.⁵ Ett nästa viktigt steg i rättsutvecklingen gällande barnmisshandel var Sveriges ratificering av barnkonventionen 1990. Sverige åtog sig därmed upprätthållande av de i konventionen angivna rättigheterna för barn.⁶

1.2 Syfte

Det övergripande syftet med arbetet är att kritiskt granska hur domstolarnas straffmätning i barnmisshandelsmål överensstämmer med gällande lagstiftning. Uppsatsen avser klargöra om det, trots kriminalisering, finns någon rest av den

¹ Nationalencyklopedin.

² Bergenlöv, 2009, s. 144.

³ Prop. 1978/79:67, s. 4.

⁴ Bergenlöv, 2009, s. 144f.

⁵ Prop. 1978/79:67, s. 5f.

⁶ Bergenlöv, 2009, s. 149f.

tidigare acceptans av våld mot barn kvar i domstolarnas rättstillämpning och hur den i sådant fall yttrar sig.

1.3 Frågeställningar

För att uppnå syftet söker uppsatsen främst besvara frågan: Vilken betydelse har omständigheten att brottsoffret i misshandelsmål är ett barn för domstolarnas straffmätning?

Även följande frågeställningar besvaras:

- Vad stadgas i rättsliga regleringar om barnmisshandel och straffmätning?
- Vilka krav måste svenska regler om barnmisshandel uppfylla genom barnkonventionen?
- Kan några typiska försvårande respektive förmildrande omständigheter vid straffmätningen utläsas genom de granskade fallen?

1.4 Avgränsningar

Inom begreppet barnmisshandel kan både fysisk och psykisk misshandel inrymmas. Störst praktisk straffrättslig betydelse har fysisk misshandel varför uppsatsens koncentration ligger på undersökning av sådan misshandel.

Uppsatsen fokus ligger på besvarandet av frågor rörande straffmätning. Bevisfrågor som aktualiserats i rättsfallen redogörs därför för endast i undantagsfall. Även frågor om utdömande av skadestånd bortses ifrån. Straffmätningen i enskilda fall påverkas till stor del av kriterier hänförliga till gärningspersonen.⁷ Eftersom sådana faktorer inte har generell betydelse för barnmisshandelsbrott studeras de inte i uppsatsen.

Uppsatsens övergripande syfte är som nämnt är att undersöka rättstillämpningen i fall som förr ansågs vara tolererad barnaga. Rättsfall som har valt att analyseras i uppsatsen är därför fall där sådan typ av våld använts, dvs. närståendes våld mot

⁷ 29 kap. 4-5, 6 §§ BrB.

barn i tillrättavisande syfte. Av samma anledning begränsas framställningen till ringa misshandel och misshandel av normalgraden.

Med begreppet ”barn” avses i uppsatsen barn enligt FN:s barnkonvention, dvs. varje människa under 18 år.⁸

1.5 Disposition

Uppsatsen består av 3 kapitel. I det första kapitlet redogörs översiktligt för de rättsliga regleringarna om misshandel och barns rätt till skydd från misshandel. Vidare behandlas BrB:s allmänna regler om straffmätning. Uppsatsens andra kapitel innehåller en redogörelse för omständigheter och domstolens bedömningsgrunder i rättsfallen som studerats. I det tredje och sista kapitlet analyseras de granskade rättsfallen. Här reflekteras över hur de rättsliga regleringarna är utformade samt huruvida särskilda principer om straffmätning i barnmisshandelsmål kan uttydas. Till sist framförs slutsatser och avslutande kommentarer.

1.6 Metod och material

För undersökningen av innehållet i gällande lagstiftning har traditionell rättsdogmatisk metod använts. Främst lagtexten i BrB och FB har studerats. Aktuella bestämmelsers förarbeten och doktrin inom ämnet allmän straffrätt och straffmätning har också använts.

För att studera rättstillämpningen har totalt nio rättsfall mellan åren 1986-2012 från HD och HovR granskats. Hovrättsdomar som inte finns i RH har funnits med hjälp av söktjänsterna Infotorg, Karnov och Zeteo.

⁸ Art. 1, Barnkonventionen.

1.7 Forskningsläge

Specifikt för ämnet straffmätning i barnmisshandelsmål är att mycket lite forskning finns att tillgå. Den senaste artikeln som återfinns gällande frågan är daterad 1980.⁹ Den juridiska forskningen som gjorts inom området barnmisshandel har istället främst inriktats på granskning av bevisproblem och utredningsbrister. Sådan forskning pekar på brister i rättstillämpningen beträffande bevisprövning och till viss del även ifråga om straffmätning. Domstolarna uppfattas ha en tendens att minimera barnmisshandelsbrott, något som bedöms vara typiskt för hela den rättsliga hanteringen av barnmisshandel.¹⁰

⁹ Se SvJT 1980 s. 376.

¹⁰ Diesen, Christian & Eva, 2009, s. 273 ff.

2. Rättslig reglering

2.1 Barnmisshandel och barns rätt till skydd

2.1.1 6 kap. 1 § FB, Förbudet mot barnaga

I 6:1 FB fastslås att ”barn har rätt till omvårdnad, trygghet och god fostran”. Här innefattas rätt att få både materiella och psykiska behov tillfredställda. Det innebär också att barn ska få känna samhörighet i familjen, kunna utveckla sina personliga egenskaper och få lära sig sätta gränser och ta ansvar. Enligt bestämmelsen ska barn behandlas med hänsyn och respekt för sina personliga egenskaper och särdrag. Rätt till ett allt starkare integritetsskydd ska ges i takt med barnets stigande ålder. Inskränkningar tillåts emellertid av naturliga skäl i den mån det krävs för att vårdnadshavare ska kunna fullgöra den tillsynsskyldighet som följer av 6:2 FB.¹¹

I 6:1 FB förbjuds även ”kroppslig bestraffning eller kränkande behandling”. Med detta åsyftas alla våldshandlingar mot barn i uppfostringsyfte. Regeln förbjuder även psykisk misshandel i form av t.ex. utfrysning eller förlöjligande av barn. Förbudets tillämpningsområde är vidare än det straffbelagda området för misshandelsbrott. Till den del förbudet i FB går utöver det straffbara området ska regeln främst fungera som pedagogiskt stöd i strävandena om att övertyga samhället att våld inte ska användas som uppfostringsmedel. Syftet med förbudet är att avhålla från all behandling som kan innebära fara för barnets harmoniska utveckling.¹² Avsteg från förbudet tolereras när det rör sig om situationer där handgripliga tillrättavisningar varit påkallade för att skydda barnet eller för att fullgöra skyldigheten till uppsikt över barnet.¹³

¹¹ Prop. 1981/82:168, s. 59f.

¹² Prop. 1978/79:67, s. 5f.

¹³ Holmqvist, 2009, s. 3:31.

2.1.2 3 kap. 5 § BrB, Misshandel

I 3:5 BrB stadgas att straffansvar för misshandel uppkommer då ”någon tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd”.

Misshandel är ett gradindelad brott där olika straff utdöms beroende på gärningens svårighetsgrad. Regeln i 3:5 BrB inrymmer både ringa misshandel och misshandel av normalgraden. Vid bedömning om en gärning är ringa eller av normalgraden ska hänsyn tas till samtliga omständigheter vid brottet.¹⁴

Med misshandel avses, som 3:5 BrB anger, att någon tillfogar annan kroppsskada, sjukdom eller smärta. Begreppet kroppsskada innefattar sår, benbrott, förlamningar, hörselskador mm. men också andra mindre uppenbara kroppsskador. Att raka av håret av någon (främst en kvinna) skulle till exempel kunna inrymmas i begreppet. Sjukdomsbegreppet innefattar både fysisk och psykisk sådan. Med smärta menas fysiskt lidande som inte är obetydligt, dvs. det kroppsliga obehaget ska inte ha varit allt för lindrigt eller hastigt övergående.¹⁵ Även om en gärning inte når upp till detta lägsta krav för straffansvar för misshandel förbjuds allt våld mot barn principiellt genom 6:1 FB.

Utöver de objektiva rekvisiten som uppräknas i 3:5 BrB förutsätts gärningspersonens uppsåt i förhållande till gärningen och dess följd.¹⁶ För att uppsåt ska anses ha förelegat krävs som nedre gräns att gärningspersonen insett risken av att ett handlande skulle medföra en viss effekt och varit likgiltig till att effekten skulle kunna komma att förverkligas.¹⁷

¹⁴ Jareborg & Friberg, 2010, s. 26.

¹⁵ Holmqvist, 2009, s. 3:28.

¹⁶ 1 kap. 2 § BrB.

¹⁷ Holmqvist, 2009, s. 1:16f.

2.1.3 FN:s barnkonvention

Sverige ratificerade 1990¹⁸ barnkonventionen och blev därmed bundet att implementera de i konventionen fastslagna rättigheterna. Konventionen innehåller 54 artiklar och bygger på grundläggande värden om att barn har rätt en särskild rätt till omvårdnad, skydd och en harmonisk utveckling. Viktigast för framställningen är artikel 19. Artikeln fastslår skyldighet för konventionsstaterna att skydda barn mot all typ av våld och andra övergrepp medan barnet är i föräldrars, vårdnadhavares eller annan persons vård. Alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder i utbildningssyfte som krävs för säkerställa skyddet ska genomföras.

2.2 Straffmätning

2.2.1 29 kap. 1 § BrB, Allmänt om straffmätning

De allmänna reglerna om straffmätning återfinns i 29:1 BrB. Regelns första stycke anger att straff ska utdömas med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning. Domstolarna ska alltså bestämma straff likformigt med praxis som skapats på området. Fullständig enhetlighet kan naturligtvis inte förväntas då straffmätningen till stor del också påverkas av omständigheterna i det enskilda fallet. Krav på likformighet i alla viktiga hänseenden ställs emellertid.¹⁹

Utgångspunkten för straffvärdebedömningen enligt 29:1 är att den måste göras inom ramen för den tillämpliga straffskalan. Vilken straffskala som ska tillämpas för en gärning kan utläsas av den enskilda straffbestämmelsen. Om ett brott, såsom misshandel, är gradindelad måste gärningens svårighetsgrad bestämmas innan straffmätningen kan göras. Vid bestämmandet av svårighetsgrad tas inte hänsyn till helt samma faktorer som vid straffmätningen. Avgörande är i allmänhet endast omständigheter vid brottet av objektiv betydelse.

¹⁸ SÖ 1990:20, s. 1.

¹⁹ Borgeke, 2012, s. 121.

Straffskalorna vid gradindelade brott är ofta överlappande. Den del av en straffskala som överlappar till straffskalan för en högre grad tillämpas i princip aldrig för den lägre graden.²⁰ Istället blir domstolens straffvärdebedömning koncentrerad till den undre delen av straffskalan.²¹

I andra stycket av 29:1 BrB anges de omständigheter som ska beaktas för bedömningen av straffvärdet. Hänsyn ska tas till den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit. Meningen är att rätten ska bedöma i vilken mån det rättsligt skyddade intresset kränkts genom den aktuella gärningen. Även vad den tilltalade insett eller borde ha insett rörande den skada, kränkning eller fara som gärningen medfört samt de avsikter eller motiv som hen haft ska ses till vid bestämmande av straffvärdet. Detta innebär enligt författningskommentaren snarast att graden av uppsåt får betydelse för straffvärdet. En handling som begåtts avsiktligt i förhållande till gärningens följd torde således ha ett högre straffvärde än en gärning som begåtts med en lägre grad av uppsåt.²² Vidare ska i bedömningen också särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt ingrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Exempel på sådana ingrepp som ges i förarbeten är grov misshandel och annan misshandel av allvarligare slag, människorov, olaga frihetsberövande mm.²³

2.2.2 29 kap. 2 § BrB, Försvårande omständigheter

Försvårande omständigheter för straffvärdet anges i 29:2 BrB. Paragrafen ger en exemplifierande uppräkningslista av straffvärdehöjande faktorer.²⁴ Följande omständigheter anges:

1. om den tilltalade avsett att brottet skulle få allvarligare följder än det faktiskt fått,
2. om den tilltalade visat stor hänsynslöshet,

²⁰ Prop. 1987/88:120, s. 79.

²¹ Borgeke, 2012, s. 137.

²² A.a. s. 124 f.

²³ Prop. 2009/10:147, s. 40 f.

²⁴ Prop. 2009/10:147, s. 42.

3. om den tilltalade utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller svårigheter att värja sig,
4. om den tilltalade utnyttjat sin ställning eller i övrigt missbrukat ett särskilt förtroende,
5. om den tilltalade förmått någon annan att medverka till brottet genom tvång, svek eller missbruk av hans eller hennes ungdom, oförstånd eller beroende ställning,
6. om brottet utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form eller systematiskt eller om brottet föregåtts av särskild planering,
7. om ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller annan liknande omständighet, eller
8. om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person.

Vid bestämmandet av brottsrubricering och svårighetsgrad för misshandelsbrott ska s.k. brottsinterna faktorer beaktas i första hand. Sådana återfinns i den enskilda straffbestämmelsen. Har en sådan omständighet beaktats för bestämmandet av exempelvis svårighetsgrad saknas normalt anledning att ta hänsyn till omständigheten igen vid straffmätningen, även om omständigheten finns uppräknad i 29:2 BrB.²⁵

Åklagaren har bevisbördan för att visa att försvårande omständigheter förelegat. Sådana omständigheter som läggs den tilltalade till last måste senast ha aktualiserats under rättegången.²⁶

Försvårande omständigheter som kan få särskild betydelse i barn-misshandelsmål återfinns i bestämmelsens punkt 2-4 och 8. Punkternas innehåll kommer därför att redovisas mer ingående nedan.

²⁵ Borgeke, 2012, s. 154 f.

²⁶ A.a. s. 156.

2.2.2.1 Punkt 2, Stor hänsynslöshet

Av punkten 2 framgår att som försvårande omständighet ska domstolen beakta om den tilltalade visat stor hänsynslöshet. Ett visst mått av hänsynslöshet innefattas normalt vid begåendet av brott. För att en hänsynslöshet ska kunna beaktas som försvårande krävs att den går utöver det vanliga.²⁷ Ett rättsfall där punkten fått tillämpning ifråga om barnmisshandel är NJA 1992 s. 85. I fallet hade en pappa utdelat ett stort antal slag varav några med ett tillhygge mot sin styvsons huvud och kropp. HD ansåg att misshandeln och det faktum att den skett mot ett litet skyddslöst barn vittnade om sådan hänsynslöshet som avses i punkten.

2.2.2.2 Punkt 3, Utnyttjande av skyddslös ställning

Enligt punkten 3 ska det faktum att gärningspersonen utnyttjat annans skyddslösa ställning eller svårigheter att värja sig inverka försvårande för straffvärdet.

Bestämmelsen tar sikte på brott som begås mot bl.a. barn, äldre och personer med funktionsnedsättning. I lagmotiven anges att det faktum att någon uppsåtligen utnyttjar en persons skyddslösa ställning typiskt sett bör tillmätas betydande vikt. Detta gäller särskilt övergrepp mot barn där riskerna är stora att övergreppen kan medföra allvarliga skadeverkningar.²⁸

2.2.2.3 Punkt 4, utnyttjande av förtroendeställning

Punkten 4 stadgar att det som försvårande för straffvärdet ska beaktas om den tilltalade utnyttjat sin ställning eller i övrigt missbrukat ett särskilt förtroende. I NJA 2000 s. 612 uttryckte HD att det var av viss självständig betydelse att ett brott mot ett barn framstod som ett missbruk av det särskilda förtroende som barnets mamma visat genom att anförtro barnet i den tilltalades vård. I NJA 2003 s. 174 uttalade HD att faktumet att misshandel begåtts i hemmet av en person som skulle stå för barnets trygghet (i aktuellt fall styvpappan) var särskilt försvårande.

²⁷ Borgeke & Sterzel, 2009, s. 42.

²⁸ Prop. 1987/88:120, s. 83.

2.2.2.4 Punkt 8, Närståendes brott mot barns trygghet

Den åttonde och sista punkten som räknas upp bland de försvårande omständigheterna lades till genom en lagändring 2003. I förarbeten anförs att bestämmelsen kommit till för att komplettera de övriga punkterna i 29:2 BrB för att på så sätt ge ett mer heltäckande straffrättsligt skydd för barn i utsatta situationer.²⁹ Punkten ska tillämpas i fall då ett brott varit ägnat att skada tryggheten och tilliten mellan ett barn och en närstående person.

Med barn avses personer upp under 18 år. Enligt motiven skulle betydelsen dock få störst betydelse för brott som direkt eller indirekt riktats mot små barn. Som närstående räknas främst barnets mor eller far eller fosterföräldrar men också andra personer som barnet har en nära och förtroendefull relation till omfattas av bestämmelsen.³⁰

Det är tillräckligt att brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten ett barn har till en närstående för bestämmelsen ska ges tillämpning. Det krävs ingen bevisning över att så verkligen skett. På motsvarande vis räcker det att brottet faktiskt har skadat ett barns tillit och trygghet till en närstående utan att gärningspersonens avsikt varit sådan.

Brott, såsom barnmisshandel, som riktar sig direkt mot barnet faller regelmässigt inom tillämpningsområdet men även fall då barn bevittnar våld mot en närstående är tänkta att täckas av bestämmelsen.³¹

2.2.3 29 kap. 3 § BrB, Förmildrande omständigheter

Förmildrande omständigheter för straffvärdet anges i 29:3 BrB. Även här ges en endast exemplifierande lista av straffvärdesänkande faktorer. Omständigheterna som uppräknas anses vara de vanligaste och mest betydelsefulla.³²

²⁹ Prop. 2002/03:53, s. 71.

³⁰ A.prop. s. 70.

³¹ A.prop. s. 111 f.

³² Prop. 1987/88:120, s. 85.

Uppräkningen innehåller följande faktorer:

1. om brottet föranletts av någon annans uppenbart kränkande beteende,
2. om den tilltalade till följd av en allvarlig psykisk störning haft nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt eller annars till följd av en psykisk störning, sinnesrörelse eller av någon annan orsak haft nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande,
3. om den tilltalades handlande stått i samband med hans eller hennes bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga,
4. om brottet föranletts av stark mänsklig medkänsla, eller
5. om gärningen, utan att vara fri från ansvar, är sådan som avses i 24 kap.

Andra faktorer än de som uttryckligen nämns kan, i större utsträckning än vad som gäller försvårande omständigheter, beaktas av domstolen.³³ Det är åklagaren som har bevisbördan för att visa att inte några förmildrande omständigheter föreligger.

De förmildrande omständigheterna beaktas inte i samma utsträckning som försvårande omständigheter i 29:2 BrB vid bestämmandet av brottets grad.³⁴

Ingen av bestämmelsens uppräknade punkter är av särskild vikt för just barnmisshandelsmål. Däremot får ett par av omständigheterna betydelse i några av de rättsfall som granskats. Delar av punkten 1 och 2 i 29:3 BrB ska därför förtydligas. Punkten 1 får tillämpning i fall som föregåtts av annans kränkande beteende, s.k. provokation. 2010 togs ordet ”grovt” bort och ersattes med ”uppenbart” vilken innebar slopande av kravet på kränkningens styrka. Endast i fall där kränkningen varit av starkt begränsad styrka ska påverkan av straffvärdet uteslutas.³⁵ I punkten 2 menas med begreppet ”annan orsak” bl.a. extrem trötthet, fysisk utmattning eller hög feber.³⁶

³³ Prop. 2009/10:147 s. 42.

³⁴ Borgeke, 2012, s. 164.

³⁵ Prop. 2009/10:147, s. 44.

³⁶ Prop. 1987/88, s. 85.

3. Domstolspraxis

I det följande ska redogöras för domstolarnas rättstillämpning av de ovan redovisade reglerna. Rättsfallen som behandlas är fall där barn utsatts för våld av någon till sig närstående person. Totalt 9 rättsfall mellan åren 1986-2011 har använts. I sex rättsfall har gärningspersonen dömts för ringa misshandel. Barnen i dessa mål har vid misshandelstillfället varit fem månader, tre, tio, tolv och femton år gamla. Påföljd har i tre fall bestämts till 1000 kr penningböter, i ett fall till 25 dagsböter och i de två resterande fallen till 80 dagsböter. I tre rättsfall har gärningspersonen dömts för misshandel av normalgraden. Barnen i dessa mål var vid gärningstillfället sju, tolv och sexton år. Påföljden bestämdes till en månads fängelse, villkorlig dom respektive villkorlig dom förenat med 50 dagsböter.

3.1 "Befogade" tillrättavisningar

I NJA 2003 s. 537 hade en mamma tilldelat sin 10-årige son fem till sju slag på låren och stjärten med en stekspade. Innan misshandeln hade mamman tvingats hämta hem sonen från skolan p.g.a. ett bråk. Efter att sonen inte tagit notis om mammans tillrättavisningar hade hon tagit till våld. Gärningen avbröts genom att en väninna till mamman ingrep. Våldet resulterade i ett blåmärke och smärta. Mamman erkände att hon tilldelat sonen slagen och medgav ansvar för ringa brott. TR dömde mamman för ringa misshandel till 1000 kr i penningböter. Ifråga om brottets svårighetsgrad togs hänsyn till att våldet mot sonen skett i en upprörd situation och endast orsakat snabbt övergående smärta och mindre skada. Målet överklagades till HovR som, på samma grunder som TR, bedömde att mamman skulle dömas för ringa misshandel. Rörande påföljden konstaterades att inget formellt hinder mot att döma till penningböter i fall av mindre allvarliga misshandelsbrott fanns. Avgörande är omständigheterna i det enskilda fallet. Med hänsyn till att mamman befunnit sig i en pressad situation och att våldet varit lindrigt ansåg även HovR att påföljden kunde stanna på penningböter. HD konstaterade att aga numera inte är en tillåten uppfostringsmetod enligt 6:1 FB och att aga av barn är brottsligt om motsvarande handling mot en annan

person är straffbar såsom misshandel. HD bedömde att gärningen i fallet var sådan och anförde att misshandeln skulle bedömas ringa då den endast medfört smärta och skada av lindrig art. Vid ringa misshandelsbrott används fängelse som påföljd endast i undantagsfall då försvårande omständigheter föreligger. HD förklarade att en systematisk användning av aga som uppfostringsmetod skulle anses vara en sådan försvårande omständighet även i fall då misshandeln varit ringa. I aktuellt fall var agan dock en engångsföreteelse. Inte heller bruket av en stekspade eller att agan skett i hemmet skulle bedömas som försvårande. HD tog även hänsyn till att mamman tog till våld i en *pressad situation*: sonen hade bråkat i ett läge när mamman var sjuk och oroad för sin fortsatta anställning. Underrätternas domslut fastställdes.

I RH 1986:163 hade en pappa tilldelat sin 12-årige son tre slag på stjärten med ett björkris. Gärningen resulterade i smärta, lätt rodnad och två strimformade, upphöjda rodnader på stjärten. Händelsen hade föregåtts av att sonen brutit mot ett av pappan givet förbud. Som straff hade sonen fått dra ner sina byxor och tilldelas rappen. Pappan erkände gärningen.

I TR dömdes pappan för misshandel till 10 dagsböter. Misshandeln betraktades som ringa med hänsyn till att endast skador av lindrig art uppkommit.

Domen överklagades och togs upp till prövning i HovR. Även här bedömdes gärningen utgöra ringa misshandel. Gällande påföljdsfrågan anfördes att pappan *haft anledning att tillrättavisa sonen* då denne agerat i uppenbar strid mot förbud. Våldet ansågs också ha varit relativt måttlig och skadorna var av lindrig art. Trots hänsyn till dessa omständigheter ansåg HovR att TR:s straffmätning var för låg och påföljden ändrades till 25 dagsböter.

I rättsfallet B 4445-04 hade en man tilldelat sin 15-åriga styvdotter ett slag med öppen hand mot huvudet samt en knuff som fått flickan att falla bakåt i en snödriva. Gärningen hade skett i direkt följd efter att flickan spottat styvpappan i ansiktet. Styvpappan erkände handlingen.

I TR ogillades åtalet p.g.a. att gärningen ansågs utgöra en tillåten tillrättavisning. Örfilen bedömdes som harmlös i jämförelse med den gärning som HD ansett utgöra ringa misshandel i NJA 2003 s. 537. Vidare anfördes att det aktuella våldet

endast orsakat tillfällig, lindrig smärta och att styvdotterns integritet inte kunde anses kränkt. Med hänsyn till dessa omständigheter ansåg TR att det inte varit fråga om någon kroppslig bestraffning utan att örflen utgjorde en sådan befogad och obetydlig tillrättavisning som inte förbjuds enligt 6:1 FB.

I HovR dömdes styvpappan för misshandel till penningböter, 1000 kr. Brottet bedömdes som ringa med hänsyn till att gärningen endast orsakat lindrig smärta. HovR anförde att *faktumet att brottet föregåtts av att flickan spottat styvfadern i ansiktet utgjorde en förmildrande omständighet* varför påföljden kunde stanna vid penningböter.

I Mål B 175-08 åtalades en pappa för att ha tilldelat sin 10-årige son en spark mot pojakens stjärt eller lår. Sparken hade fått pojken att falla framåt och orsakat smärta men inga bestående skador. Pappan förnekade gärningen.

TR dömde pappan för misshandel av normalgraden till villkorlig dom förenat med 80 dagsböter. Tre vittnen berättade på ett i alla delar samstämmigt sätt att de uppfattat att pappan sparkat på sonen. TR anförde att även om sparken inte orsakat någon iakttagbar skada så måste den ha gjort ont. Omständigheterna ansågs inte föranleda att misshandeln skulle bedömas som ringa.

Även HovR dömde pappan för misshandel till 1000 kr i penningböter. Vid bedömningen av gärningens svårighetsgrad anfördes följande:

”Den misshandel som hovrätten nu har att bedöma har bestått i en spark över stjärten eller låret. Enligt utredningen i målet har sparken inte lett till någon skada utan endast en tämligen hastigt övergående smärta. Pappans [min ändring] handlande framstår som en engångshändelse, *utlöst av irritation* över att sonen glömt kvar klädesplagg i butiken. Vid dessa förhållanden måste misshandelsbrottet - sett i belysning av gällande domstolspraxis - bedömas som ringa och det bör inte föranleda ett strängare straff än penningböter.”

I målet B 5747-10 hade en pappa tilldelat sin 12-årige son två till fyra slag med öppen hand mot pojakens bakhuvud. Misshandeln hade föregåtts av en konflikt där sonen hade saboterat en cykel. Pappan erkände gärningen och ansvar för ringa misshandel. I TR dömdes pappan för misshandel till 120 dagsböter. Misshandeln bedömdes som ringa med hänsyn till att sonen endast tillfogats övergående

smärta. TR anförde att ”ett slag med öppen hand mot bakhuvudet torde vara ett typexempel på ett sådant *tillrättavisande och förhållandevis mildt våld som regelmässigt bedöms som ringa.*”

Målet upptogs för prövning i HovR. där pappan dömdes för misshandel till villkorlig dom i förening med 50 dagsböter. Gärningen ansågs utgöra misshandel av normalgraden med hänsyn till våldet och smärtan som sonen utsatts för inte kunde betecknas som ringa. HovR ansåg att påföljden kunde stanna på villkorlig dom i förening med dagsböter baserat på att våldet inte varit av allvarlig beskaffenhet.

3.2 Försvårande att brott begåtts mot barn

I rättsfallet RH 1994:118 hade en styvfar tilldelat sin 7-årige son ett slag med öppen hand över näsan med smärta och näsblod som följd. Gärningen bedömdes som misshandel av normalgraden och påföljd bestämdes till fängelse i en månad. TR framförde i sina domskäl i huvudsak följande: Det är av stor vikt att barn känner sig trygga i sin uppväxtmiljö. Brottet i målet har *varit ägnat att motverka styvsonens trygghetskänsla till sin hemmiljö*. Pojken kan därför ha åsamkats stor skada utöver den smärta som själva slaget orsakat. För att samhällets ogillande av ett så klandervärdigt beteende ska kunna komma till uttryck måste ett kortare fängelsestraff utdömas. En nämndeman var skiljaktig och anförde att gärningen skulle bedömas som ringa misshandel.

HovR fastställde TR dom. En nämndeman var skiljaktig och anförde att pappan misshandeln skulle bedömas som ringa.

I RH 2000:100 hade en pappa vid två tillfällen genom våld tillrättaviserat sin 3-årige son. Vid ett tillfälle hade pappan tagit ett grepp om sonens nacke och vid ett annat utdelat ett slag mot hans hals. Pappan förnekade gärningarna.

Pappan dömdes i TR för ringa misshandel till 80 dagsböter. Misshandeln bedömdes som ringa med hänsyn till att det inte varit fråga om ”något kraftigare våld”. Dock ansåg TR att det fanns anledning att se allvarligt på våldet, då det

begåtts mot ett litet barn som befunnit sig i gärningspersonens vård. Påföljden skulle därför bestämmas till ett kraftigt bötesstraff.

HovR dömde pappan för misshandel, ringa brott. Den av TR utdömda påföljden fastställdes. HovR anförde att misshandeln, trots att det begåtts mot ett litet barn, skulle bedömas som ringa med hänsyn till att något kraftigare våld inte utövats.

I hovrättsmålet B 485-12 hade en pappa vid tre tillfällen använt våld mot sin 16-åriga dotter. Pappan hade vid det första tillfället skullat flickan, vid det andra tilldelat henne slag i ansiktet och knuffat henne och vid den tredje tilldelat henne ett slag i huvudet. Pappan förnekade gärningarna. TR dömde pappan för misshandel av normalgraden till villkorlig dom. Rörande påföljden anfördes att gärningarna tillsammans hade ett straffvärde på en månads fängelse samt att misshandelsbrott är av sådan art att påföljd i form av fängelse normalt bör utdömas. Att *misshandeln riktat sig mot ett underårigt barn i hemmet ansågs motivera fängelsestraff*. Mot detta vägdes att det rört sig om kortvariga händelseförlopp, lindriga skador och begränsat våld. Sammantaget ansåg TR att villkorlig dom kunde ersätta fängelsestraffet i aktuellt fall. Eftersom pappan varit frihetsberövad under 25 dagar förenades den villkorliga domen inte med samhällstjänst. HovR fastställde TR:s dom. Angående rubriceringen anfördes:

”Pappan [min ändring] har gjort sig skyldig till våld mot sin minderåriga dotter och under sådana förhållanden gör sig särskilda överväganden gällande. Ett barns rätt att slippa kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling framgår av 6 kap 1 § föräldrabalken. Ett barns rätt att inte behöva utsättas för sådan behandling är absolut och vid införandet av bestämmelsen mot barnaga uttalades i motiven att även lättare bestraffning kan medföra risk för barnets harmoniska utveckling (se NJA II 1979 s. 474). (...) Det nyss sagda gör att det finns goda skäl att *se allvarligt på våld som en vårdnadshavare utsätter ett minderårigt barn för*. Detta har emellertid inte hindrat att en förälders enstaka fall av misshandel av sitt barn rubricerats som ringa brott. I rättsfallet NJA 2003 s. 537 hade en vårdnadshavare misshandlat sin son vid ett tillfälle. Med hänsyn till att våldet endast orsakat smärta och skada av helt lindrig art fann Högsta domstolen att misshandeln var att bedömas som ringa brott.”

HovR ansåg sett till samtliga omständigheter i målet att gärningarna skulle bedömas som misshandel av normalgraden. Ett hovrättsråd, tillstyrkt av en nämndeman, var skiljaktig och anförde att misshandeln skulle bedömas som ringa.

I Mål B 7925-07 hade en pappa tilldelat sin 5 månader gamla dotter en till tre örfilar och skakat hennes vagn. Pappan förnekade gärningarna.

I TR dömdes mannen för misshandel till 80 dagsböter. Skakningen av vagnen ansågs inte kunna medföra något straffansvar då den endast pågått i några sekunder. Misshandeln bedömdes som ringa med hänsyn till att slagen utdelats med öppen hand och endast kan antas ha resulterat i övergående smärta. TR anförde att det, oavsett bedömningen av gärningen som ringa, fanns anledning att se allvarligt på gärningen. Antalet dagsböter skulle därför sättas högt. TR:s ordförande var skiljaktig ifråga om graden av misshandel. Hon anförde att då det varit fråga om *hårda örfilar mot ett skyddslöst spädbarns huvud* och skulle gärningen bedömas som misshandel av normalgraden. En nämndeman var skiljaktig i fråga om bevisningen.

Frågan upptogs till prövning i HovR som fastställde TR:s dom. I HovR beaktades det rättsintyg som åberopats i målet. Detta angav att flickan uppvisat tecken på trubbigt våld mot pannan med underhudsmisfärgning och blödning men att skadan inte var en typisk för ett slag med öppen hand. HovR ansåg sig därför endast kunna ta hänsyn till att våldet orsakat viss smärta. Misshandeln bedömdes således som ringa.

4. Analys och slutsats

I avsnittet besvaras de frågeställningar som inledningsvis ställts upp. Först kommenteras och analyseras de rättsliga regleringarna rörande barns rätt till skydd, barnmisshandel och straffvärde utifrån konstruktion, innebörd och lagstiftningens syfte. Analysen fortsätter med en redogörelse för hur reglerna tillämpats i praktiken utifrån domstolarnas argumentation i rättsfallen som studerats. Slutligen ges avslutande kommentarer.

4.1 Den rättsliga regleringen

Den svenska rätten präglas idag av en grundläggande värdering om att barn har rätt till omvårdnad, skydd och trygghet. Det framgår tydligt att de rättsliga regleringarna utvecklats med tanken om att barn måste skyddas från kroppsliga ingrepp för att kunna utvecklas på ett harmoniskt sätt.

All kroppslig bestraffning och kränkande behandling av barn förbjuds som nämnts i FB. I situationer där använt våld inte når upp till kraven för straffbar misshandel bör förbudet dock te sig rätt tandlöst, men som lagstiftaren anfört borde regeln förhoppningsvis kunna antas ha en moralskapande effekt.

Som redovisats finns ingen särskild bestämmelse i BrB som reglerar barnmisshandel utan istället är våld mot barn straffbart i samma utsträckning som våld mot vuxna. Att misshandel av barn anses vara allvarligare än övrig misshandel utläses av reglerna om straffmätning där omständigheten att barn är brottsoffer beaktas som försvårande samt av FB:s regler om totalförbud mot våld mot barn. Av betydelse för att regeln ska kunna uppfylla sitt syfte är naturligtvis att den tillämpas av domstolarna.

4.2 Straffmätningen i de granskade rättsfallen

För att lättare kunna utläsa samband i rättstillämpningen har utvalda fakta från de undersökta rättsfallen sammanställts i två tabeller, bilaga 1 och 2. I detta avsnitt

analyseras frågeställningarna kring straffmätning utifrån den tillgängliga informationen i rättsfallen.

4.2.1 Omständigheten att brott begåtts mot barn

Som kan utläsas av tabellen i bilaga 2 har domstolen i fyra av de nio granskade rättsfallen uttryckligen tagit hänsyn till omständigheten att brottet begåtts mot barn. Faktorn har varit försvårande vid straffmätningen samt i ett fall påverkat gradindelningen.

I RH 2001:100 betraktades omständigheten att offret var ett barn som försvårande för straffvärdet. Domstolen konstaterade att det skulle ses allvarligt på brottet eftersom det begåtts mot ett litet barn i gärningspersonens vård. Därför skulle, trots att misshandeln bedömdes som ringa, ett kraftigt bötesstraff utdömas. Det kan konstateras att påföljden, 80 dagsböter, är det högst utdömda straffet bland de studerade rättsfallen där gärningen bedömdes som ringa. I ett annat rättsfall, Mål B 7925-07, fastställdes samma påföljd. Det nämns i domskälen att antalet dagsböter ska sättas högt då det finns anledning att se allvarligt på det brott gärningspersonen begått. Anledningen för detta uttrycks inte men det kan antas att domstolen sett allvarligt på brottet eftersom det riktat sig mot ett 5 månader gammalt barn. Rättens ordförande uttalade dock, i sitt skiljaktiga anförande, att det faktum att slag utdelats mot ett litet spädbarn föranledde att misshandeln skulle betraktas som av normalgraden. I RH 1994:118, som rörde misshandel av normalgraden, tog domstolen uttryckligen hänsyn till att brott begåtts mot barn i straffmätningen. Detta, tillsammans med att gärningsperson tidigare begått brott gjorde att påföljd bestämdes till 1 månads fängelse.

I endast ett rättsfall, B 485-12, uttryckte domstolen att hänsyn tagits till att gärningen begåtts mot barn för bestämmandet av brottets svårighetsgrad. Endast lindriga skador hade uppkommit i målet. Gärningarna bedömdes ändå som misshandel av normalgraden på grund av att våldet skett mot barn som en del av en uppfostringsmetod med våldsinslag, d.v.s. varit en del av systematisk våld.

4.2.2 Försvårande omständigheter

Som nämnt ovan tas omständigheten att brott begåtts mot barn upp som försvårande vid straffmätningen i tre av de nio studerade rättsfallen.

I ett fall har domstolen inte, i vart fall inte uttryckligen, tagit hänsyn till en sådan omständighet som återfinns i uppräkningsparagrafen i 29:2 BrB. Av NJA 2003 s. 537 framgår att misshandeln upphörde på grund av att en annan person ingrep. 29:2 punkten 1 stadgar att det ska vara försvårande vid straffmätningen om gärningspersonen haft uppsåt att orsaka allvarligare följder än de som faktiskt inträffat. Huruvida så varit fallet har inte prövats men det borde kunna antas att den andra personen inte hade ingripit om gärningspersonen verkat vara på väg att avsluta misshandeln.

4.2.3 Förmildrande omständigheter

Många av de omständigheter som domstolarna använder som förmildrande vid straffmätningen har gemensamt att de innebär uttryck för en förståelse för våldsanvändandet p.g.a. gärningspersonens befogade reaktion över barnets tidigare agerande.

I NJA 2003 s. 537 tog alla tre domstolsinstanser hänsyn till att gärningspersonen varit i en ”pressad situation” då våldet mot sonen i tillrättavisande syfte utövats.

Den pressade situationen bestod i att barnet hade betett sig bråkigt när gärningspersonen varit sjuk och oroad för sin fortsatta anställning. Det är tveksamt om omständigheterna återfinns bland de förmildrande i 29:3 BrB.

Närmast är i så fall punkterna 1 och 2. Att pojken bråkat kan rimligtvis inte räknas som sådant kränkande beteende som punkten 1 syftar till. Enligt punkten 2 kan hänsyn tas till om gärningspersonen på grund av extrem utmattning eller hög feber haft nedsatt förmåga att kontrollera sitt beteende. Att domstolen skulle mena detta med formuleringen ”pressad situation” verkar dock långsökt.

I Mål B 4445-04 beaktade domstolen såsom förmildrande att gärningspersonens handlande hade föregåtts av att barnet hade spottat denne i ansiktet. Här kan antas att domstolen grundar sin bedömning på 29:3 punkten 1.

I Mål B 175-08 bedömde domstolen att misshandeln skulle betecknas som ringa bl.a. med hänsyn till att gärningen utlösts av irritation över att sonen glömt kvar något i en butik.

Då uppräknningen i 29:3 BrB inte är uttömmande finns inga praktiska hinder för domstolen att beakta ytterligare omständigheter. Det framstår dock i mina ögon som märkligt om förmildrande hänsyn skulle kunna tas till att en vårdnadshavare blivit irriterad eller pressad av att barnet inte beter sig som önskat. En sådan situation borde rimligtvis, sett till agaförbudet i 6:1 FB, förväntas kunna hanteras av föräldrar utan våldsanvändning.

4.2.4 Förenligheten med gällande rätt

Domstolarna har i de granskade rättsfallen beaktat förmildrande omständigheter i större utsträckning än försvårande. Frågan är då om så är förenligt med vad lagstiftaren tänkt sig. För detta talar att det i förarbeten till 29:3 BrB anges att domstolen ges större utrymme att beakta förmildrande omständigheter än försvårande. Å andra sidan verkar det oförenligt med de regler som uppställs om barns rätt att slippa utsättas för kroppslig bestraffning och den av Sverige ratificerade barnkonventionen. Bestämmelsen i 6:1 FB medger endast bortsteg från tillämpning i två fall: när våld varit nödvändigt för att skydda barnet eller för uppfyllande av tillsynsplikt. Genom ratifikation av barnkonventionen har lagstiftaren medgett att barn har rätt till *särskild omvårdnad* och *nödvändigt skydd*. Med hänsyn till detta kan det ifrågasättas om lagstiftaren verkligen tänkt sig att förmildrande omständigheter ska tillämpas i lika stor utsträckning i barnmisshandelsmål som i övriga misshandelsmål. Särskilt med beaktande av att motivet till den senaste lagändringen av straffmättningsreglerna var att skapa utrymme för en mer nyanserad straffmätning, d.v.s. allvarligare brott ska generera striktare straff. Att barnmisshandel är att anses som allvarligare än vanlig misshandel kan som sagt konstateras av 29:2 punkten 8. Rimligtvis borde strängare därför straff följa. Så har endast skett i tre av de nio studerade fallen.

4.3 Slutsats

Det råder ingen tvekan om att rättsreglerna uppställer höga krav för att skydda barn mot våld och att det ska beaktas försvårande vid straffmätningen att brott begåtts mot ett barn. I fyra av de granskade rättsfallen har domstolen uttryckligen tagit hänsyn till att barn utsatts för brott. Det kan noteras att dessa fall, undantaget Mål B 485-12, har haft de yngsta målsägandena av de granskade rättsfallen.

Omständigheten att barn som utsatts för våld beaktas alltså i större utsträckning när det varit yngre barn som utsatts. Sådan användning är förenlig med vad som i motiven anförts vara det praktiska tillämpningsområdet för 29:2 punkten 8 BrB.

Det kan konstateras att aga i sig inte används som en försvårande omständighet av domstolarna. Av NJA 2003 s. 537 kan däremot konstateras att en systematisk våldanvändning i uppfostringssyfte onekligen ska verka beaktas som försvårande vid straffmätningen.

De omständigheter som av rättsfallen kan utläsas som försvårande vid straffmätningen i barnmisshandelsmål är att brottsoffret är ett barn, att brottet begåtts i hemmet och att gärningspersonen är någon som ska stå för barnets vård. Förmildrande omständigheter är ofta sådana som tar utgångspunkt i att barnet agerat besvärligt eller oönskat.

I tre av de sex rättsfallen av ringa misshandel utdömdes en påföljd som är högre än straffminimum. Två av fallen hade också de yngsta målsägandena i undersökningen. I det tredje tilldelades slag med ett tillhygge. I ett av de tre rättsfallen med misshandel av normalgraden har fängelse utdömts som påföljd. Fallet hade den yngsta målsäganden av fallen. Slutsatsen av detta blir att ju yngre målsäganden är desto allvarligare påföljd är påkallad.

Sammanfattningsvis angående frågan om domstolens rättstillämpning är överensstämmande med gällande rätt måste svaret bli både ja och nej. Visserligen tillämpar domstolarna reglerna om misshandel och straffmätning på sådant sätt som föreskrivs i bestämmelsernas förarbeten. I flera fall togs dock ingen hänsyn

till att brottsoffret varit ett barn, trots att lagreglerna uttryckligen anger att så ska ske. Tillämpningen av förmildrande omständigheter kan dessutom antas stå i strid med reglerna om skydd av barn som, enligt min tolkning, är tänkta att genomsyra hela rättssystemet. Tolkningen blir att domstolen tillämpar reglerna om straffmätning på ett korrekt sätt men att tillräckligt genomslag för de allmänna reglerna om barns skyddsvärde inte ges.

4.4 Avslutande kommentarer

Regeln i 29:2 punkten 8 tillämpades endast i fyra av de undersökta rättsfallen och i huvuddelen av fallen var målsäganden mindre barn. Visserligen anges i bestämmelsens motiv att tillämpningen av regeln i praktiken skulle koncentreras till fall med brott mot yngre barn. Spontant upplever jag det ändå som märkligt att omständigheten inte beaktas i större utsträckning då 29:2 8 p. BrB uttryckligen anger att så ska ske. Kanske borde tillämpningsområdet breddas.

Anmärkningsvärt vid granskningen av rättsfallen är att nämndemän i flera fall förklarat sig skiljaktiga. I samtliga fall av sådan skiljaktighet har uttrycks att gärningen i fråga borde anses vara av lägre grad eller att misshandel inte bevisats. Någon slutsats av detta är svår att dra, men kanske kan ett försiktigt antagande göras: att bedömningarna utgör uttryck för att tillrättavisningar mot barn genom våld kan accepteras i fall av mildare våld.

Avslutningsvis vill jag tillägga att det för mig känns det uppenbart att samhällets regler måste uppställa ett högre skydd mot misshandel för barn än för vuxna. Barn är ömtåligare än vuxna både fysiskt och psykiskt. Dessutom kan det antas ligga betydliga svårigheter i lagförandet av sådana brott mot barn där någon närstående är gärningsperson. Därför känns det oerhört viktigt att rättstillämpningen även fortsättningsvis på ett konsekvent sätt och kanske i ännu större utsträckning tillämpar de skyddsregler som uppställs i lagstiftningen.

Bilaga 1

Tabellen visar översiktligt utvalda fakta i rättsfallen som studerats.

Rättsfall	Barnets ålder	Gärning och följd	Rubricering	Påföljd
NJA 2003 s. 537	10 år	Slag på lår/stjärt med en stekspade. Litet blåmärke och smärta	Ringa misshandel	Penningböter, 1000 kr.
RH 1986:163	12 år	Tre slag på stjärt med ett björkris. Smärta och rodnader.	Ringa misshandel	25 dagsböter.
RH 2000:100	3 år	Grepp om nacke samt slag mot halsen. Smärta och rodnad.	Ringa misshandel	80 dagsböter.
B 4445-04	15 år	En örfil samt en knuff. Smärta	Ringa misshandel	Penningböter, 1000 kr.
B 7925-07	5 mån.	Ett par örfilar. Smärta.	Ringa misshandel	80 dagsböter.
B 175-08	10 år	Spark mot stjärt/lår. Smärta.	Ringa misshandel	Penningböter, 1000 kr.
RH 1994:118	7 år	Slag med öppen hand mot näsa. Smärta och blodvite.	Misshandel	Fängelse 1 månad.
B 5747-10	12 år	Ett par slag i bakhuvudet. Smärta.	Misshandel	Villkorlig dom och 50 dags-böter.
B 485-12	16 år	Slag mot ansikte, skallning, slag mot huvudet och en knuff. Smärta, sårskada och blodvite.	Misshandel	Villkorlig dom.

Bilaga 2

Tabellen visar vilka av de studerade rättsfallen som domstolen i straffmätningen eller vid gradindelningen uttryckligen har beaktat att brott begåtts mot ett barn samt vilken innebörd omständigheten har haft.

Rättsfall	Brott	Barnets ålder	Beaktas	Innebörd	Påföljd
NJA 2003 s. 537	Ringa misshandel	10 år	Nej	-	Penningböter, 1000 kr.
RH 1986:163	Ringa misshandel	12 år	Nej	-	25 dagsböter.
RH 2000:100	Ringa misshandel	3 år	Ja	Försvårande vid straffmätning	80 dagsböter.
B 4445-04	Ringa misshandel	15 år	Nej	-	Penningböter, 1000 kr.
B 7925-07	Ringa misshandel	5 mån.	Ja ³⁷	Försvårande vid straffmätning	80 dagsböter.
B 175-05	Ringa misshandel	10 år	Nej	-	Penningböter, 1000 kr.
RH 1994:118	Misshandel	7 år	Ja	Försvårande vidstraffmätning	Fängelse 1 månad.
B 5747-10	Misshandel	12 år	Nej	-	Villkorlig dom och 50 dagsböter.
B 485-12	Misshandel	16 år	Ja	Försvårande för gradindelning	Villkorlig dom.

³⁷ Baserat på tolkning av domskälen.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Prop. 1978/79:67 om förbud mot aga

Prop. 1981/82:168 om vårdnad och umgänge m.m.

Prop. 1987/88:120 om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.)

Prop. 2002/03:53. Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

Prop. 2009/10:147. Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.

SÖ 1990:20. FN:s konvention om barnets rättigheter

Litteratur

Bergenlöv, Eva, *Drabbade barn: aga och barnmisshandel i Sverige från reformationen till nutid*, Nordic Academic Press, Lund, 2009

Borgeke, Martin, *Att bestämma påföljd för brott*, 2 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2012.

Borgeke, Martin & Sterzel, Georg, *Studier rörande påföljdspraxis m.m.*, 4:e uppl., Jure, Stockholm, 2009

Danowsky, Peter & Gerdin, Bengt, ”Barnmisshandel och påföljd – diskussion utifrån en hovrättsdom”. I: *Svensk Juristtidning*, 1980

Diesen, Christian & Diesen, Eva F., *Övergrepp mot kvinnor och barn: den rättsliga hanteringen*, Norstedts juridik, Stockholm, 2009

Holmqvist, Lena, m.fl., *Brottsbalken: en kommentar. D. 1, (1-12 kap.): brotten mot person och förmögenhetsbrotten m.m.*, 6., [omarb.] studentutgåva, Norstedts juridik, Stockholm, 2009

Jareborg, Nils & Friberg, Sandra, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, Iustus, Uppsala, 2010

Elektroniska källor

Aga, Nationalencyklopedin, hämtad den 21 maj 2013 från:

<http://www.ne.se/aga/109080>

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1992 s. 85

NJA 2000 s. 612

NJA 2003 s. 537

Hovrätt

RH 1986:163

RH 1994:118

RH 2000:100

Göta hovrätt, Mål nr. B 485-12

Hovrätten över Skåne och Blekinge, Mål nr. B 4445-04

Hovrätten över Västra Sverige, Mål nr. B 175-08

Svea hovrätt, Mål nr. B 5747-10

Svea hovrätt, Mål nr. B 7925-07